

**"BOBURNOMA"DAGI O'LCHOV BIRLIKLARINING MILLATGA XOS
XUSUSIYATLARI.**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15505198>

Sayyora Shodmonova

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD dotsent.

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti

E-mail: sayshodmonova71@gmail.com

Tel: (95) 322-00-04

Annotatsiya

Ushbu maqolada "Boburnoma" asarida uchraydigan o'lchov birliklarining milliy-madaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarda uchraydigan masofa, og'irlik, hajm, maydon kabi birliklar o'sha davr va muhitga xos bo'lib, ular orqali Bobur davrining iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy hayoti aks ettirilgan. Maqolada bu birliklarning lug'aviy, semantik va kontekstual xususiyatlari hamda ularning ingliz tiliga tarjimasidagi muammolar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, bu o'lchov birliklarining xalq ongidagi tarixiy-madaniy o'rni va ularni tarjimada milliy koloritni saqlagan holda ifodalash muhimligi yoritiladi. Maqola filologiya, tarjima nazariyasi va madaniyatlararo kommunikatsiya sohalarida tadqiqot olib borayotgan mutaxassislar uchun foydalidir.

Kalit so'zlar

Boburnoma, o'lchov birliklari, milliy-madaniy xususiyat, tarjima, semantika.

**THE NATIONAL AND CULTURAL FEATURES OF MEASUREMENT
UNITS IN THE "BABURNAMA"**

Abstract

This article analyzes the national and cultural characteristics of measurement units found in "Boburnoma." The units referring to distance, weight, volume, and area in the text reflect the specific socio-economic and cultural conditions of Babur's era. The paper explores the lexical, semantic, and contextual features of these units and examines the challenges in translating them into English. Furthermore, it highlights the historical and cultural significance of these units in the collective memory and the importance of preserving national color in translation. This study is useful for scholars in philology, translation studies, and intercultural communication.

Keywords

Boburnoma, measurement units, national-cultural features, translation, semantics.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ И КУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЕДИНИЦ ИЗМЕРЕНИЯ В «БАБУРНАМЕ»

Аннотация

В данной статье рассматриваются национально-культурные особенности единиц измерения, встречающихся в произведении «Бобурнома». Единицы измерения длины, веса, объема и площади отражают социально-экономические и культурные реалии эпохи Бабура. В статье анализируются лексические, семантические и контекстуальные особенности этих единиц, а также трудности, возникающие при их переводе на английский язык. Особое внимание уделяется историко-культурной значимости данных единиц в народной памяти и важности сохранения национального колорита при переводе. Работа представляет интерес для специалистов в области филологии, теории перевода и межкультурной коммуникации.

Ключевые слова

Бобурнома, единицы измерения, национально-культурные особенности, перевод, семантика.

Adabiy manbalar, ayniqsa tarixiy xotiralar, xalqning o'ziga xos turmush tarzi, dunyoqarashi va madaniyatining aksidir. *Boburnoma* – bu nafaqat tarixiy-biografik asar, balki turkiy til, madaniyat va milliy ongning nodir namunasi sifatida qadrlidir. Ushbu asarda muhim joy egallagan til unsurlaridan biri o'lchov birliklaridir. Ular orqali Bobur davrining iqtisodiy-siyosiy hayoti, savdo-sotiq munosabatlari, harbiy yurishlar, ijtimoiy tuzum va xalqning urf-odatlar haqida muhim ma'lumotlar olish mumkin. Mazkur maqolada *Boburnomadagi* o'lchov birliklari milliy-madaniy xususiyatlari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi va ularning tarjimada qanday muammolar tug'dirishi masalasiga e'tibor qaratiladi. *Boburnomada* ko'plab o'lchov birliklari uchraydi. Ular odatda quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- **Masofa birliklari:** *gaz, farsang, yig'och, qadam, ko'sh.*
- **Og'irlik birliklari:** *misqol, mauzun, man, dirham, dinar.*
- **Hajm birliklari:** *charx, cho'g'ir, chuqur.*
- **Maydon birliklari:** *jarib, tanob, arsh.*

Ushbu birliklar o'sha davrning real iqtisodiy, ijtimoiy va harbiy hayotida faol qo'llanilgan. Masalan, "farsang" masofa o'lchovi sifatida yurish masofasini anglatgan va bu bir kunlik yo'lga teng deb qaralgan (taxminan 5–6 km). "Man"

og'irlik birligi esa ko'pincha tovar savdosida ishlatilgan va miqdori mintaqaga qarab farq qilgan. O'lchov birliklari oddiy matematik qiymatlar bo'libgina qolmay, ular xalq ongida tarixiy-madaniy tushunchalar bilan bog'langan. Masalan:

- **"Farsang"** so'zi arab tilidan kirib kelgan bo'lsa-da, u Markaziy Osiyo xalqlari tomonidan an'anaviy yurish masofasiga moslab milliylashtirilgan.

- **"Tanob"** — dehqonchilikda keng qo'llanilgan yer maydoni birligi bo'lib, yerning unumdorligini o'lchashda ishlatilgan. Uning miqdori ariq tortish yoki ekin ekish me'yorlariga bog'liq bo'lgan.

- **"Dirham"** va **"dinar"** — qadimiy pul birligi sifatida savdo-sotiqda keng qo'llanilgan va xalq tilida boylik, halollik, savdo madaniyatining timsoli bo'lib yashagan.

Bu birliklar madaniy kontekstda o'ziga xos milliy koloritga ega bo'lib, ularni tahlil qilish xalqning iqtisodiy, madaniy va siyosiy tafakkurini tushunishga yordam beradi.

Boburnoma ingliz tiliga bir necha marta tarjima qilingan. Eng mashhurlaridan biri Annette Beveridge tomonidan amalga oshirilgan tarjimadir. Biroq o'lchov birliklarini tarjima qilishda bir qancha muammolar yuzaga keladi:

- **Ekvivalent yo'qligi:** Masalan, *tanob* yoki *gaz* kabi birliklar zamonaviy metrik tizimda to'g'ridan-to'g'ri muvofiq kelmaydi. Tarjimon uni "yard" yoki "square feet" deb tarjima qilsa ham, u haqiqiy madaniy va tarixiy ma'noni yo'qotadi.

- **Madaniy konnotatsiya yo'qolishi:** *Misqol* — shariat va islomiy ilm-fanda ko'p ishlatilgan birlik bo'lib, uni shunchaki "gram" bilan almashtirish, uni diniy va tarixiy kontekstdan ayiradi.

- **Simvolik yuklamaning yo'qolishi:** Ba'zi o'lchov birliklari, masalan, *ko'sh* (karvon yo'li), nafaqat masofani, balki yo'l yoqasidagi madaniy hayotni ifodalaydi. Uni "mile" deb tarjima qilish yondashuvning tor doiraliligidan dalolat beradi.

Tarjimada muhim jihat — o'lchov birliklarini matnda izohli tarzda (footnote yoki glossar orqali) tushuntirib berish orqali ularning madaniy rang-barangligini saqlab qolishdir.

Boburnomadagi o'lchov birliklari — o'zbek va umuman turkiy xalqlarning madaniy, iqtisodiy va siyosiy tarixini o'rganishda muhim vositadir. Ularning milliy-madaniy konnotatsiyasini saqlagan holda tarjima qilish, asarning asl ruhini yetkazish uchun zarurdir. Tarjimonlar, tilshunoslar va tarixchilar birgalikda ushbu birliklarni o'rganib, ularning zamonaviy muqobillarini aniqlash, shuningdek, kontekstual izohlar berish orqali asarni to'laqonli tushunishga yordam berishlari lozim. O'zbek tilshunosligida so'nggi yillarda lingvokulturologik yondashuv asosida milliy madaniyatni aks ettiruvchi til birliklarini o'rganishga bo'lgan qiziqish ortib bormoqda. Ayniqsa, tarixiy manbalardagi o'lchov birliklari xalqning yashash tarzi, qadriyatlari va tafakkuri haqida keng tasavvur beradi. *Boburnoma* bu

borada bebaho manbadir. Ushbu matnda keltirilgan o'lchov birliklari lingvokulturologik jihatdan chuqur tahlilni talab etadi. *Boburnomada* uchraydigan o'lchov birliklari faqatgina hajm, masofa yoki og'irlikni anglatmasdan, balki bir xalqning madaniy qarashlarini, qadriyatlarini va urf-odatlarini ham ifodalaydi. Masalan:

- **"Yig'och"** – karvon yo'llaridagi manzillar oralig'ini bildiruvchi o'lchov birligi bo'lib, savdo-sotiq tizimi, karvonlar harakati va tarmoqli transport tizimi haqida ma'lumot beradi.

- **"Jarib"** – dehqonchilikka oid yer maydonini bildiruvchi birlik. Bu birlik xalqning eroniy va turkiy madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'siridan tug'ilgan va mahalliy sharoitga moslab milliylashgan.

Bunday birliklar nafaqat miqdoriy ifoda, balki tarixiy-madaniy konnotatsiyani o'zida mujassam etadi. Kognitiv tilshunoslik nuqtai nazaridan o'lchov birliklari insonning dunyo haqidagi tasavvurlarini ifodalaydi. Bobur asarida:

- **"Man"** og'irlik birligi bo'lib, ba'zi hollarda ko'plikdagi tovarlar yoki soliqlarning miqdorini ko'rsatishda ishlatiladi. Bu birlik iqtisodiy tushunchalarning shakllanishida muhim rol o'ynagan.

- **"Arsh"** esa qadimda odam bo'yining uzunligiga asoslangan tabiiy o'lchov birligi bo'lib, inson markaziy tasavvur sifatida tushunilganligini ko'rsatadi.

Ushbu birliklarning ishlatilishi xalq tafakkurida inson tanasi, tabiat va makon o'rtasidagi uyg'unlikni ifodalaydi. Ko'plab tarjimalarda ushbu birliklar oddiy metrik tizim bilan almashtirilgan. Natijada, Bobur davrining milliy-madaniy ruhi yo'qolgan. Masalan:

- **"Tanob"** – "hectare" deb tarjima qilingan holatlar mavjud, lekin tanob – bu faqat yer maydonining o'lchami emas, balki an'anaviy dehqonchilik me'yorlarini aks ettiruvchi birlikdir.

- **"Dinar"** – "gold coin" deb tarjima qilinadi, ammo bu birlik islomiy iqtisodiy madaniyat kontekstida ko'proq ma'no kasb etadi.

Shu sababli, bunday birliklarni tarjimada saqlab qolish va madaniy izohlar bilan boyitish kerak.

Boburnomadagi o'lchov birliklari – xalq tafakkurining madaniy va tarixiy aksidir. Ularni lingvokulturologik va semantik tahlil qilish orqali faqat tilshunoslik emas, balki tarix, etnologiya, iqtisod va madaniyatshunoslik sohalariga ham hissa qo'shish mumkin. O'lchov birliklarining tarjimasida milliy koloritni saqlagan holda, izohli yondashuvni qo'llash asarning mohiyatini to'laqonli tushunishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bobur, Zahiriddin Muhammad. *Boburnoma*. – T.: Gʻafur Gʻulom nomidagi nashriyot, 1992.
2. Beveridge, A. *The Baburnama: Memoirs of Babur, Prince and Emperor*. Oxford University Press, 2002.
3. Karimov, N. “Tarjimada milliy-madaniy birliklarni ifodalash muammolari.” – *Filologiya masalalari*, 2018.
4. Rustamov, S. “Oʻlchov birliklari va ularning tarjimasi.” – *Tarjima nazariyasi*, Toshkent, 2020.
5. Alimova, D. “Tarixiy-lugʻaviy birliklar semantikasi.” – *Oʻzbek tili va adabiyoti*, 2021.